

De aardappelloorlog en zijn gevolgen: over de 'ggo-gebeurtenis' en het 'Slow Science Manifesto'

Lieven De Cauter

Opgedragen aan alle betrokkenen

De aardappelloorlog van Wetteren

Op 29 mei 2011 kwamen twee manifestaties samen aan een proefveld voor genetisch gemodificeerde aardappelen in de Oost-Vlaamse gemeente Wetteren. Aan de ene kant *Save our science*: (vooral Gentse) wetenschappers, al dan niet verbonden met het VIB, het Vlaams Instituut voor Biotechnologie, en hun sympathisanten, die de vrijheid van onderzoek bedreigd zagen door 'fanatiekelingen', door 'irrationele reflexen'. Aan de andere kant het *Field Liberation Movement* (FLM): ecologische activisten, bioboeren, burgers, ngo-mensen en activistische wetenschappers die zich verzetten tegen ggo's, en *les Faucheurs Volontaires*, een Europees netwerk waar heel wat Fransen deel van uitmaken omdat daar het anti-ggo-activisme veel vroeger en veel dieper wortel schoot (ontstaan als onderdeel van de Andersglobaliseringbeweging, met name onder impuls van landbouwer-activist-politicus José Bové). In de pers werd deze confrontatie al aangekondigd als 'de aardappelloorlog'.

Het FLM slaagde erin om door de dranghekkens heen te breken en als 'directe actie' aan 'aardappelruil' of 'veldbevrijding' te doen. In het gedrang raakten een paar mensen gewond, zowel actievoerders als politieagenten. Er werd meteen in de media en aan de universiteiten, ja tot in de hoogste regionen van de Vlaamse politiek, moord en brand geschreeuwd. De woorden 'geweld' en 'vernietiging van eigendom' waren in de reacties niet uit de lucht. Wanneer men de videobeelden bekijkt, lijkt het eerder een kat-en-muis spel met de politieagenten, maar er zijn bij dat spel blijkbaar dus toch enkele gewonden gevallen. Achteraf zou blijken dat (volgens de onderzoekers zelf) slechts 15 procent van de oogst was vernietigd: dat betekent dat 85 procent intact was gebleven. Wat verdedigers van de actie aangrepen om te stellen dat het wel degelijk ging om een symbolische vernietiging.

Barbara Van Dyck, doctor bio-ingenieur, die bij de organisatie van de actie betrokken was en de 'aardappelruil' in de media verdedigde, werd op staande voet ontslagen door de KU Leuven, waar zij als onderzoekster werkzaam was. Onmiddellijk werd een steuncomité Barbarij Van Dyck opgericht. Er werd meteen een petitie opgestart die ruim werd ondertekend. In de slipstream van de evenementen waren er uiteraard ook polemieken. Er werden over de jaren heen opiniestukken over en weer geschreven. Mijn polemieken met prof. Marc van Montagu en met prof. Johan Braeckman, die

we later nader bekijken, moeten in die context worden gezien. En ten slotte werd ook een *Slow Science Manifesto* geschreven, dat na een gezamenlijke redactie van een paar maanden, op een colloquium aan de VUB werd voorgesteld en intussen door 740 academici is ondertekend.

De '11 van Wetteren', de 11 personen uit de entourage van het FLM die effectief werden vervolgd (waaronder ook Barbara Van Dyck), stonden terecht voor vrijwillige beschadiging van privégeoederen en voor niets minder dan 'bendevorming' of 'georganiseerde misdaad'. 100 Personen stelden zich solidair op als 'vrijwillige verschijners' (waaronder de wetenschapsfilosofe Isabelle Stengers, Europarlementslid Bart Staes, die echt zijn nek uitstak in deze zaak terwijl Groen, zijn partij, zich snel distantieerde, de toenmalige directeur van Greenpeace, Michel Genet, en... ook schrijver dezes), maar die werden door de rechter nooit aanvaard. Elke zitting was een aanleiding voor manifestaties. Greenpeace was daar ook sterk in betrokken, te meer daar het kort tevoren ook werd belaagd met vervolging door Electrabel voor... bendevorming. De rechter veroordeelde de '11 van Wetteren' voor vernietiging van eigendom en slagen en verwondingen, maar niet voor bendevorming.

Als columnist van *De Standaard* vond professor Kerkelijk Recht en Bekende Vlaming Rik Torfs het ontslag een slecht idee en toen hij zich na zijn korte carrière als politicus bij de CD&V (Christen Democratisch en Vlaams) kandidaat stelde voor rector, had hij beloofd Barbara van Dyck terug in dienst te nemen. Een paar maand na zijn aantreden in augustus 2013, nog voor Kerstmis, was Barbara van Dyck terug aan de slag bij haar afdeling (Professor Frank Moulaert, directe overste van Van Dyck, was al die tijd strijdbare *go between*). Tot zover een ruwe schets van de gebeurtenissen en de vertogen die zich errond ontpoppen.

Wat wetenschapsfilosofe Isabelle Stengers al in 2008 de 'ggo-gebeurtenis' noemde, kwam in Vlaanderen om zo te zeggen tot ontploffing in de 'Aardappelloorlog'. De 'ggo-gebeurtenis' is, kort gezegd: het publieke debat en civiel protest tegen het verbond van wetenschappers en multinationals rond genetische gemodificeerde gewassen of ggo's. Hoezeer de aardappelloorlog de publieke opinie beroerde, kan men, naast de algehele ophef in de kranten, ook aflezen aan de vele panelgesprekken die aan deze zaak werden gewijd. Tot in Wetteren zelf was er naar aanleiding van de eerste verjaardag een panelgesprek over die aardappelloorlog, waarin vooral blijkt dat de lokale bevolking sterk gealarmeerd was.

Inzet van deze tekst kan uiteraard niet zijn om nauwgezet de geschiedenis te schrijven van de aardappelloorlog in het bijzonder en van de ggo-controverse in het algemeen (dat zou een doctoraatsonderwerp kunnen zijn). Hier wil ik mij beperken tot een close reading van het arrest van het Gentse Hof van Beroep in deze zaak, van een aantal polemieken tussen academici in de pers (vooral deze waarin ik zelf betrokken was), en van het *Slow Science Manifesto* dat uit de controverse (en met name het actiecomité Barbara Van Dyck) voortkwam. Dit *Slow Science Manifesto*, dat uitdrukkelijk opkomt voor de onafhankelijkheid van de universiteit, schetst een duidelijk beeld van wat 'academische vrijheid' vandaag de dag zou kunnen of moeten betekenen.

De uitspraak van het Hof van Beroep

Het loont de moeite stil te staan bij de uitspraak van het Gentse Hof van Beroep in deze zaak, omdat men zo ook een beeld krijgt van de argumenten van de beklagden en men kan zien hoe het Hof een politieke actie ‘juridiseert’ en daardoor ook criminaliseert. De uitspraak van het Hof van Beroep in Gent van 23 december 2014 in de zaak ‘Hogeschool Gent e.a. tegen D.S. e.a.’ beschrijft eerst uitgebreid de feiten vanuit juridisch oogpunt. Vervolgens worden de argumenten van de verdediging een voor een onderuitgehaald. Dat het om vrije meningsuiting zou gaan, wordt afgewezen:

‘De telastleggingen die het voorwerp vormen van de onderhavige strafvoordering tegen beklagden (...) hebben louter betrekking op feiten die tijdens de actie door de desbetreffende beklagden werden gepleegd en die door de strafwet als misdrijven worden gekwalificeerd, namelijk het kwaadwillig verwoesten van veldoruchten (telastlegging D), het vernielen van landelijke afsluitingen (telastlegging E), daden van weerspannigheid en het opzettelijk toebrengen van slagen, gepleegd tegenover politieagenten (telastleggingen F en G).’

Men kan begrijpen dat het hof deze strategie kiest: criminele feiten zijn criminele feiten, ook al gebeuren ze in een uitdrukkelijk politieke context. De actie, zegt het Hof, werd niet belemmerd, zelfs eerder gefaciliteerd door de politie (er was een mars met spandoeken en zo), dus is er geen sprake van inperking van de vrije meningsuiting, en vernielingen en vooral slagen en verwondingen aan agenten zijn een stap te ver. Dat laatste is problematisch: de verwondingen van de agenten zijn ongelukken, op geen enkel moment is er door een van de activisten bewust geweld gebruikt, zoals blijkt uit de vele videobeelden op Youtube. Maar voor het hof bewijzen de gewonden dat het een gewelddadige actie was.

‘...het [is] flagrant in strijd met de waarheid dat de beklagden gewagen van een ‘geweldloze actie’, daar er wel degelijk geweld werd gebruikt — getuige overigens het feit dat er zowel aan de kant van de actievoerders als aan de kant van de politie gewonden zijn gevallen.’

Dat is een *non sequitur*: als bij een voetbalwedstrijd iemand gewond raakt, volgt daar niet uit dat een voetbalwedstrijd geen geweldloze activiteit zou zijn. Het is overduidelijk dat de activisten kozen voor geweldloze actie, en ook geen enkel belang hadden bij geweld, maar dat er natuurlijk, zoals bij een voetbalwedstrijd (of een kat-en-muisspel), gewonden kunnen vallen, aan beide kanten. Ook burgerlijke ongehoorzaamheid wordt niet als kwalificatie aanvaard.

Ook hier gaat de rechter een beetje kort door de bocht: omdat het geen zelfstandig doel was, is het louter crimineel? De goede bedoelingen van de activisten worden niet aanvaard: de rechter gaat er vanaf het begin van uit dat het om bewezen criminele feiten gaat en dus kan er geen sprake zijn van burgerlijke ongehoorzaamheid (dat is

Als bij een voetbalwedstrijd iemand gewond raakt, volgt daar niet uit dat een voetbalwedstrijd geen geweldloze activiteit zou zijn. Het is overduidelijk dat de activisten kozen voor geweldloze actie, en ook geen enkel belang hadden bij geweld, maar dat er natuurlijk, zoals bij een voetbalwedstrijd (of een kat-en-muisspel), gewonden kunnen vallen, aan beide kanten.

het overtreden van de wet vanuit politieke bedoelingen) omdat het om bewezen criminele feiten gaat. Dat is een voorbeeldige *petitio principii* ofte cirkelredenering. De rechter besluit, zoals te verwachten en te voorzien was, dat het gaat om criminele feiten en niet om vrije meningsuiting. Ook de noodtoestand en de onwettigheid van de veldproef wordt van tafel geveegd: ook al was de veldproef niet helemaal kosjer, dat is geen reden tot directe actie.

'In elk geval kunnen de door de beklagden gepleegde misdrijven niet worden gerechtvaardigd vanuit de bedenking dat zij 'deze onwettigheid en de schade ervan op het milieu aan de kaak willen stellen vanuit de bezorgdheid om het milieubelang en de volksgezondheid te vrijwaren', noch vanuit de bedenking dat zij 'zich aldus genoodzaakt (zagen) om via een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid de onwettigheid bekend te maken aan het brede publiek en tegelijk de schadelijke effecten voor het milieu te doen ophouden'.'

Dat was echter wel degelijk de inzet, en is, juist door de 'directe actie', ook in zekere zin gelukt. De publieke opinie is gealarmeerd en BASF heeft zich uit de ggo-aardappelbusiness teruggetrokken. Vanuit dit oogpunt was de actie een onverdeeld succes. Interessant is ook het besluit, dat de motieven van de beklagden samenvat:

'Het rechtsgoed dat de beklagden beoogden te beschermen en dat naar hun eigen zeggen in groot gevaar verkeerde, betreft meer bepaald: de bescherming tegen ggo's die werden aangeplant op een volgens hen niet correct vergund proefveld; de bescherming van het leefmilieu (met aandacht voor het verlies van biodiversiteit, toenemend gebruik van pesticiden en herbiciden, onvoorspelbare gevolgen van ggo's e.d.m.), de volksgezondheid en de economische belangen van kleine en biologische landbouwers; het onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek.'

(Hoewel het hof de redenen voor de actie correct oplist, heeft het altijd (ook in eerste aanleg) geweigerd om wetenschappers en politici te horen om de zaak in een ruimere context te plaatsen, omdat dit juist was wat men niet wilde: het moest een criminele daad zijn en geen politieke ecologische daad, een daad om ecologie politiek te maken, wat volgens Stengers en Latour de inzet is van wat zij 'politieke ecologie' noemen, of zelfs 'kosmopolitiek' (we komen daar op terug).

Over de noodzaak van de actie verwerpt het Hof van Beroep de hele argumentatielijn van de beklagden. Wat de beklagden dan wel moesten doen, zegt het hof niet, het komt het hof 'immers niet toe om te oordelen over het 'nut van de actie''. Nu, over dat nut kan intussen niet meer geredetwist worden, zoals gezegd, BASF heeft zich teruggetrokken uit de ggo-aardappelbusiness en de hele publieke opinie kijkt met argusogen toe zodra het woord 'ggo' valt. Ook dat argument echter,

dat de actie rechtvaardigt *après coup*, omdat zij het hele klimaat heeft gewijzigd en dus wel degelijk als alarmkreet heeft gewerkt, veegt de rechter dus van tafel. Met andere woorden, de rechter blijft doof voor de argumenten van de verdediging. Omdat hij al

Hoewel het Hof de redenen voor de actie correct oplist, heeft het altijd (ook in eerste aanleg) geweigerd om wetenschappers en politici te horen om de zaak in een ruimere context te plaatsen, omdat dit juist was wat men niet wilde: het moest een criminele daad zijn.

bij voorbaat alleen de criminele feiten wil zien en de politieke context en de politieke bedoelingen buiten beschouwing plaatst, zodat het alleen gaat over de vernieling van gewassen, terwijl hij zelf aangeeft dat dit eigenlijk niet de echte inzet was van de actie. Maar, eind goed al goed (nu ja): de kwalificatie 'bendevorming' wordt door het Hof van Beroep verworpen. Dus volgt het hof uiteindelijk het argument van de verdediging dat er geen crimineel opzet was (zonder dat natuurlijk met zoveel woorden toe te geven).

Misschien werd het arrest van de Gentse rechter door het FLM en de sympathisanten aangevoeld als een juridische nederlaag, maar in feite was het een morele overwinning. Uiteindelijk was de bewuste criminalisering van het ecologisch activisme in België niet gelukt. Men kan vermoeden dat de ecologische beweging zich daar te weinig van bewust is, zoals altijd met dat soort bewegingen: blind voor hun overwinningen (zoals David Graeber in een geestig en leerzaam essay over de andersglobaliseringsbeweging aangeeft). Want als de vraag luidt: wie heeft de aardappelloorlog gewonnen? Dan moet het antwoord ons inziens luiden: de coalitie van activisten en academici (en politici, en boeren, etc). Hier in België en Europa hebben de multinationals hun hoop op ggo's begraven. Voorlopig althans.

'Save our Science'? Een reeks polemieken tussen academici

De kern van de ggo-zaak

Wat niet in het hele gerechtelijke dossier aan bod komt, ook blijkbaar niet of nauwelijks in de argumenten verdediging is, vreemd genoeg, de kern van de ggo-zaak: de privatisering van zaaigoed. In een eerste stuk over ggo's, in *tempore non suspecto*, op 28 april 2009, dat is drie jaar voor de aardappelloorlog, schrijft de polemist, die we nu nader zullen volgen, naar aanleiding van de International Seeds Day (op 26 april 2009), onder de ongezouten titel 'Blijf van ons zaad af!', een vlammend stuk tegen de privatisering van zaaigoed. Hij neemt Duitsland dat het patent op maïs van Monsanto verwierp als voorbeeldig model en vergelijkt met Irak waar Bremmer de wet op vrijheid van biologische grondstoffen afschafte en de boeren verplichtte om zaaigoed bij Monsanto te kopen. Hij verwerpt dit met klem omdat zaad gemeengoed is:

Wat niet in het hele gerechtelijke dossier aan bod komt, ook blijkbaar niet of nauwelijks in de argumenten verdediging is, vreemd genoeg, de kern van de ggo-zaak: de privatisering van zaaigoed.

'De privatisering van zaaigoed is een misdaad, niet alleen tegen landbouwers, maar een misdaad tegen de mensheid en de planeet.'

Een paar dagen na de aardappelloorlog (31 mei 2011) herneemt hij die gedachte onder de titel 'De kern van de ggo-zaak'. Hij zet de aardappelloorlog in Wettersen in een heel breed, zeg maar planetair kader:

'De eenentwintigste eeuw zal beheerst worden door een strijd voor het ecologisch evenwicht op de planeet (juist vandaag waarschuwt het International Energieagentschap dat we er niet zullen in slagen om de CO₂-uitstoot te beperken en dat de temperatuur op aarde wellicht met meer dan twee graden zal stijgen tegen 2100, misschien zelfs met vier graden). We

moeten juist veel meer dingen als gemeengoed beschouwen. Niet alleen de lucht (die we voorlopig nog niet hebben geprivatiseerd, hoewel emissierechten in die logica zitten) en water (dat we volop aan het privatiseren zijn), maar het hele milieu. Het hele ecosysteem is gemeengoed, men zou kunnen zeggen: het hoogste goed.'

Activisme is geen geweld

Het ontslag van Barbara Van Dyck, dat losstond van de rechtszaak tegen de activisten, werd een symbooldossier dat bijdroeg tot een bewustwording van het bestaan en de gevaren van ggo's, maar ook van de neoliberalisering van de universiteit en daarbovenop ook het thema van kennis en onderwijs als gemeengoed op de kaart zette. Ondanks het feit dat Barbara Van Dyck het verfoeide om steeds als gezicht van de hele affaire te worden opgevoerd (en zo het wezenlijk collectieve van actievoeren enigszins te verraden), zal iedereen moeten toegeven dat men in de context van de academie in het algemeen en de academische vrijheid in het bijzonder, niet aan haar specifieke zaak (haar ontslag) voorbij kan gaan. Dat vond duidelijk ook onze polemist die meteen een batterij aan artikels schreef.

Het ontslag van Barbara Van Dyck, dat losstond van de rechtszaak tegen de activisten, werd een symbooldossier dat bijdroeg tot een bewustwording van het bestaan en de gevaren van ggo's, maar ook van de neoliberalisering van de universiteit en daarbovenop ook het thema van kennis en onderwijs als gemeengoed op de kaart zette.

Het eerste stuk, onder de programmatische titel 'Activisme is geen geweld (en het verdedigen van activisme al helemaal niet)' pootte, zoals de titel nogal duidelijk aankondigt, de stelling neer dat activisme geen geweld is. De auteur maakt zich boos over de criminalisering van activisme en betoogt dat dergelijk academisch activisme, het verdedigen van activisme, eerder een belangrijke bijdrage is aan het debat:

'Activisme is meer dan alleen maar vrije meningsuiting, in de zin van spreken en schrijven, het is meer dan discours. Een actie is een handeling, een politieke daad. Zonder die daad beweegt er niets. Het is niet met een opiniestuk dat we de wereld gaan veranderen.'

Vooraf dat men meteen een klacht neerlegt voor bendevoering tegen het Field Liberation Movement zit de opiniemaker hoog:

'Bendevoering' is door de wetgever uitdrukkelijk bedoeld voor criminele en clandestiene organisaties. Greenpeace is geen criminele en clandestiene organisatie, ergo: wie, zoals Electrabel, een klacht tegen die organisatie neerlegt wegens bendevoering, zou zelf moeten worden gepenaliseerd wegens misbruik van de wet (en als het even kan ook afgestraft door de consument). Hetzelfde geldt voor het Field Liberation Movement: het zijn idealisten die niet de minste misdadige bedoelingen hebben en hun actie maanden op voorhand open en bloot hadden aangekondigd. Wie hier het etiket bendevoering of criminele organisatie op wil plakken, misbruikt de wet. Wat natuurlijk en

helaas typisch is voor het klimaat van criminalisering van activisme dat sinds 9/11 ook in België heerst.'

Onze opiniemaker heeft juridisch gesproken althans deze keer overschot van gelijk, de wettekst is in deze glashelder: 'Een organisatie waarvan het feitelijke oogmerk uitsluitend politiek, vakorganisatorisch, menslievend, levensbeschouwelijk of godsdienstig is of die uitsluitend elk ander rechtmatig oogmerk nastreeft, kan als zodanig niet beschouwd worden als een criminele organisatie zoals omschreven in het eerste lid.' Het mag vreemd heten dat de rechter niet expliciet naar deze passage uit het wetboek heeft verwezen.

Op deze nagel zal onze polemist blijven kloppen, nog op 11 juni 2013 herhaalt hij dat met klem in een open brief aan de toen kersverse rector Rik Torfs. Zijn conclusie is dat dergelijk activisme, zeker ook het academisch activisme van de ontslagen Barbara Van Dyck een bijdrage is aan het maatschappelijk debat en dus aan de democratie.

'Dat is wat activisme doet, meer dan tientallen opiniestukken en beschaafde debatten: het debat onvermijdelijk maken. Nu is het debat onvermijdelijk. En het woedt in alle hevigheid: over ggo's, over cisgene aardappelen, over bijenkorven, over de gevolgen voor het milieu, over het principe van voorzichtigheid, over de onafhankelijkheid van de wetenschap, over de onteigening van het gemeengoed en de privatisering van de winsten, over academische vrijheid en vrije meningsuiting, over geweld, en over... het recht op activisme.'

Een tweede stuk was puur entertainment, een amusant intermezzo (tegen de achtergrond van de K van KU Leuven): 'Kleine theologie van het activisme'.

Het politiek belangrijkste stuk uit die eerste fase is uiteraard de petitie die pleit voor de intrekking van het ontslag van Van Dyck en die, ondertekend door meer dan 2000 academici uit binnen- en buitenland, op 10 juni 2011 wordt gepubliceerd in *De Standaard*. De schrijvers, het actiecomité Barbara Van Dyck, vinden de maatregel disproportioneel en 'een ware aanfluiting van het arbeidsrecht en de principes van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting'. De petitie herinnert aan 'internationale handvesten, zoals de aanbeveling van de Unesco uit 1997:

'Alle onderwijzend personeel van instellingen hoger onderwijs moeten genieten van gedachte- en gewetensvrijheid (...). Ze mogen niet gehinderd worden in de uitoefening van hun rechten als burgers, inclusief het recht om bij te dragen tot sociale verandering door het vrijelijk uiten van hun gedachten (...) Zij mogen niet bestraft worden voor de uitoefening van deze rechten.'

Volgens hen wordt daarenboven de vrije meningsuiting van de betrokkene zonder meer gefnuikt en gecriminaliseerd:

'Bovendien schendt de universitaire overheid een democratisch basisrecht dat als hoeksteen fungeert van onze samenleving, de vrijheid van meningsuiting. Door een medewerker te ontslaan wegens haar sympathiebetuiging met een

actie, schrijft de KU Leuven zich in in een nieuw klimaat van criminalisering van activisme, en zelfs van criminalisering van sympathie voor activisme.'

Zij vinden dat men de actie stigmatiseert: 'De actie tegen het proefveld verenigen tot een daad van geweld (tegen aardappelen?) leidt de aandacht af van het noodzakelijke maatschappelijk debat'. Ze besluiten met een oproep om het ontslag ongedaan te maken.

Wetenschap als heilsleer en duivelspact (De Cauter vs Van Montagu)

Een van de hoofdrolspelers in het ggo-verhaal in Vlaanderen is professor Marc van Montagu, die baanbrekend werk leverde over genetische modificatie en bekroond werd met de World Food Prize 2013. In een interview door Joël De Ceuleer in *De Standaard*, onder de titel 'Het verzet tegen ggo's is misdadig', laat hij zich heel laatdunkend uit over het verzet tegen ggo's.

'Ik wil hen niet uitlachen, maar ik vergelijk de tegenstanders van ggo's met de Getuigen van Jehova: die geloven ook dat ze de waarheid kennen, en ze voelen zich beter omdat ze denken dat ze iets nuttigs doen.'

En verder:

'Ik ging er altijd vanuit dat rationaliteit de bovenhand haalt. Nu weet ik dat het zo niet werkt, dat er twee manieren van denken zijn, wat psycholoog Daniel Kahneman het snelle en het trage denken noemt. Er is de snelle, emotionele en intuïtieve manier van reageren. En er is de langzame, rationele, intellectuele manier van denken. Maar die laatste manier vergt een inspanning, en de meeste mensen zijn een beetje lui.'

Ten slotte beschouwt hij het verzet als een uiting van onwetendheid.

'Ik kan het haar niet kwalijk nemen. Mevrouw Van Dyck is sociologe, dus je kunt haar niet verwijten dat ze niet voldoende kennis heeft.'

Daarop klimt onze polemist van dienst in zijn pen en schrijft een open brief onder de titel *wetenschap als heilsleer en duivelspact*, waarin hij meteen de rollen omkeert: het is Van Montagu die een religieus geloof heeft:

'(...) Maar wie is hier de zeloet? Het heilsgeloof dat op de achtergrond van uw interview als ultieme legitimatie altijd meeklinkt, als zouden ggo's de voedselproblemen oplossen, werd al honderd keer weerlegd. Onder meer in het antwoord op uw interview door bio-ingenieur Wouter Vanhove (DS 1 juli), maar ook door Olivier De Schutter, de speciale rapporteur van de VN over het recht op voedsel.'

Vervolgens argumenteert onze activistische academicus dat men in de huidige concrete werkelijkheid ggo-onderzoek niet kan loskoppelen van de exploitatie door multinationals, hij citeert eerst Van Montagu:

'Mensen vinden het verontrustend dat grote multinationals zich bezighouden met voedsel. Maar multinationals houden zich evengoed bezig met auto's en computers. En monopolievorming heb je ook in andere sectoren. Ik verdedig dat niet, maar het heeft niets met ggo's te maken.'

Dat moet u eens uitleggen. ggo's worden enkel en alleen ontwikkeld voor patenten en bij die patentering gaat het enkel en alleen om privatisering en om winst, dat is de enige drijfveer. Dat ontkennen heet morele schizofrenie: er zijn ggo's en er is monopolievorming, maar neen, dat heeft met elkaar niets te maken. U leeft, zoals zoveel wetenschappers, in ontkenning van de maatschappelijke medeplichtigheid van uw onderzoek, hier met de niets ontziende kapitalistische toe-eigening van zaaigoed en de exploitatie van boeren wereldwijd.'

Deze platonische opvatting van wetenschap die als het ware maar accidenteel door multinationals wordt gebruikt maar daarnaast helemaal onafhankelijk is, is een zeer koppig en wijdverspreid denkbeeld onder wetenschappers (zoals we nog zullen zien worden Stengers en Latour niet moe dit te benadrukken in hun geschriften). Wat de schrijver verder ook stoort, is de onjuiste informatie:

'Vervolgens vergoelikt u: 'En ggo's vertegenwoordigen overigens maar een klein percentage van het zakencijfer van firma's zoals Monsanto. (...) U weet net zo goed als ik dat Roundup een van de meest gebruikte herbiciden ter wereld is en (...) in koppelverkoop wordt opgedrongen. Wikipedia zegt: 'De hele Roundup-productielijn (inclusief ggo's) maakt ongeveer de helft uit van Monsanto's jaarinkomsten.' Wie is hier onwetend?'

Vervolgens stelt onze activistische academicus dat Van Montagu slecht geïnformeerd is als hij de mensen die zich verzetten als niet-wetenschappers en dus onwetenden wegzet, en geeft zijn collega in een adem een les wetenschapssociologie:

'U bent ook slecht geïnformeerd over uw tegenstrevers. Barbara Van Dyck is geen sociologe, die je 'dus niet kunt verwijten dat ze niet voldoende kennis heeft', maar bio-ingenieur, doctor zelfs. Daar gaat uw hele kaartenhuis over de intellectuele luiheid en misdadige onwetendheid van al wie zich verzet tegen ggo's'. Deze vergissing is typisch voor wat men 'wetenschappelijke arrogantie' zou kunnen noemen: het moet uitgesloten zijn dat iemand die weet waarover het gaat tegen ggo's kan zijn. Wel, dat soort geloof is pas religieus en fanatiek. Wetenschapsfundamentalisme — dat zou een goede term zijn voor dit soort van idolatrie van de wetenschap als heilsleer. U zou ook moeten weten dat Isabelle Stengers, de beroemde wetenschapsfilosofe (van vorming scheikundige), zich onder het 'misdadig verzet' tegen ggo's bevindt (...) Wetenschap, beste collega — en dat kunt u in haar boeken lezen — is geen 'monocultuur' van de ene waarheid, maar een maatschappelijke praktijk vol controverses.'

Ten slotte keert hij ook de beschuldiging om: niet zozeer het verzet is misdadig maar het verdedigen van agro-giganten.

'Zolang u zich niet distantieert van de praktijken van de multinationals als Monsanto en co, bent u passief medeplchtig aan deze praktijken. Of ten minste slachtoffer van een duivelspact. Dus denkt u maar twee keer na, voor u de volgende keer het verzet tegen ggo's misdadig noemt.'

Van Montagu antwoordt eerst niet, maar dan met de commotie rond de komst van Robert Frailey, de nummer twee van Monsanto, naar de viering van het twintigjarig bestaan van het V.I.B., het Vlaams Instituut voor biotechnologie, antwoordt hij zes maanden later wel, wanneer de open brief via de nieuwssite *De Wereld Morgen* opnieuw gelanceerd wordt. De toon is dit keer heel anders. Het is een genuanceerd en respectvol, bijna vriendelijk betoog over de mogelijkheden om biotechnologie los te koppelen van de multinationals en zelfs te integreren in een agro-ecologisch landbouwmodel. Het besluit klinkt hoopgevend:

'Mijn hoop is dat alle technologieën gebruikt worden in een geïntegreerd landbouwmodel. De landbouwkundige uitdagingen zijn enorm maar als we de beste conventionele, agro-ecologische en biotechnologische inzichten gebruiken, kunnen we de wereld blijven voorzien van plantaardige producten en dit op een duurzame manier.'

Oude irrationele angsten en onwetendheid (De Caeter vs. Braeckman).

In een interview met *De Standaard* twee jaar later, komen de Gentse wetenschapsfilosoof Johan Braeckman en een aantal collega's, via wetenschappelijk onderzoek zagezegd, weer eens tot de bevinding dat verzet tegen ggo's in onze genen zit. Het is een atavistische angst voor technologie, die voorkomt in mythische verhalen van de Golem, en vooral Frankenstein. Het is een soort van vitale reflex die vertrekt van een verkeerd beeld van wat natuur en wat natuurlijk is. Daarop antwoordt onze polemist gebeten dat de zogenaamde wetenschappelijke consensus over ggo's een manifeste leugen is; dat zij zedig verzwijgen dat wetenschappers die tegen multinationals opkomen, monddood worden gemaakt; en dat dit voor herauten van de wetenschap een vreemde en tamelijk onvergeeflijke nalatigheid is.

Om een lang verhaal kort te maken: uit het steeds terugkerende argument over angst en onwetendheid en regressieve, atavistische reflexen, blijkt niet alleen dat een

aantal mensen die aan de kant zijn gaan staan van *Save our science*, misprijzen hebben voor de publieke opinie en het politieke debat en dus misschien ook voor de democratie, maar ook een totaal naïef beeld hebben van wat wetenschap vandaag is. Of althans zij hanteren met overtuiging een beeld van de Wetenschap, dat achterhaald of leugenachtig is, omdat het gaat om een platonisch idee, die Isabelle Stengers in vele boeken al decenia lang ontmaskert, daarin gevolgd en gesteund (en vooral ook qua impact overtroffen) door Bruno Latour: de Wetenschap (steeds met hoofdletter en in het enkelvoud) is een retorische fictie en een gezagsargument. De wetenschappen zijn een principieel meervoud van maatschappelijke praktijken

De wetenschappen zijn zwaar 'ingebedde' praktijken die te maken hebben met macht, politiek, geld, belangen, enzovoort. Deze relatief eenvoudige waarheid, die tot dan toe een goed bewaard geheim was in de kringen van wetenschappers of wetenschapsideologen (filosofen zou ik ze niet noemen), is door de ggo-gebeurtenis tot in de ruime kring van de publieke opinie als besef doorgedrongen.

die wezenlijk zijn gebaseerd op controverses tussen verschillende opvattingen, hypothesen, paradigma's, disciplines. De wetenschappen zijn zwaar 'ingebedde' praktijken die te maken hebben met macht, politiek, geld, belangen, enzovoort. Deze relatief eenvoudige waarheid, die tot dan toe een goed bewaard geheim was in de kringen wetenschappers of wetenschapsideologen (filosofen zou ik ze niet noemen), is door de ggo-gebeurtenis tot in de ruime kring van de publieke opinie als besef doorgedrongen. In die zin is het waar wat Stengers, zoals ze in haar boeken steeds benadrukt, we samen veel geleerd hebben van de ggo-controverse: de publieke opinie is beter gewapend tegen 'De Wetenschap' als gezagsargument, als heilige koe die boven de maatschappelijke belangen staat en gered moet worden van de irrationele reflexen bij de altijd onwetende, onbegrijpende bevolking.

Het *Slow Science Manifesto*

Hoewel het Belgische *Slow Science Manifesto* (niet te verwarren met het eerdere maar veel minder radicale en erg beknopte Berlijnse *Slow Science Manifesto* van de zogenaamde Slow Science Academy) *prima facie* — om met de rechter van het Hof van Beroep van Gent te spreken — niets te zien heeft met de aardappelloorlog en er ook op geen enkel moment expliciet naar verwijst, is het er een direct gevolg van. Ook Isabelle Stengers maakt die link. Omdat de tekst niet erg bekend is en op internet alleen de originele Engelse tekst beschikbaar was (helaas sinds kort niet meer online), neem ik de vrijheid om uitgebreid uit de Nederlandse vertaling te citeren. Van meet af aan situeert het manifest zichzelf als deel van een beweging. Nu is het behoorlijk moeilijk om die zogenaamde *slow science*-beweging in kaart te brengen, het gaat eerder om een paar kernen, een paar teksten (zoals het genoemde Berlijnse manifest uit 2010), een paar opstootjes, die symptoom zijn van een breed gedeeld ongenoegen of toch minstens ongerustheid in de academische wereld over de neoliberalisering van de universiteit. Over de benaming zelf zegt het manifest:

'Slow science staat uiteraard niet voor luie of passieve wetenschap. Noch verwijst de benaming naar de manier waarop wetenschap werd beoefend in een ver, geromantiseerd verleden waarin de onafhankelijkheid van de wetenschap en wetenschappers zagezegd nog gerespecteerd werden.'

Onder de hoofding 'Wetenschap is geen business' schrijft het collectief van auteurs :

'Een commerciële logica herdefinieert werk en werkomstandigheden aan de universiteit. Onderzoek krijgt steeds meer vorm op basis van extern opgestelde R&D-programma's, private onderzoeksfondsen en kortetermijndenken. Onderzoek wordt herleid tot competitieve en utilitaristische output, onderzoekers worden beoordeeld op basis van kwantitatieve criteria van 'wetenschappelijke excellentie' en onderzoeksresultaten worden steeds vaker gecommercialiseerd door middel van spin-offs en patenten. Excessieve werklust, preciaire arbeidscontracten en flexibele, gemakkelijk vermarktbare opleidingscurricula, zijn maar enkele van de gevolgen. Dit academisch business-model, gebaseerd op het principe van intellectuele en economische meritocratie, moet kritisch benaderd en gecontesteerd worden. De toenemende privatisering van onderwijs en onderzoek moet een halt toegeroepen worden.'

De universiteit mag niet meestappen in de perverse neoliberale logica die kosten socialiseert en winsten privatiseert. Het kan niet dat onderzoek gefinancierd door de staat (en bijgevolg door de belastingbetaler) ten dienste staat van allerhande spin-off bedrijven. Overwerk en (zelf)exploitatie van jonge onderzoekers in preciaire statuten mogen niet de norm zijn. Bijdragen tot de verrijking van bedrijven kan niet het doel van academisch onderzoek zijn. De universiteit is geen R&D-bedrijfsafdeling, noch de pleitbezorger van een (politiek ondersteunde) kenniseconomie.'

Deze analyse is snoeihard en erg negatief, maar onder de hoofding 'wetenschap ten dienste van de samenleving', ontvouwen ze een vrij radicaal programma, in elk geval een sterke, positieve visie:

'De samenleving wordt geconfronteerd met globale veranderingen en systemische uitdagingen. Universiteiten dragen hier een substantiële verantwoordelijkheid. Ten eerste produceren ze kennis die mee bepaalt welk soort antwoorden geformuleerd worden op deze globale uitdagingen. Daarnaast is de universiteit een inter-generationale instelling. De studenten van vandaag en morgen vormen de generatie die geconfronteerd zal worden met een realiteit die we ons nu nauwelijks kunnen voorstellen. Wij achten het noodzakelijk en dringend dat universiteiten hun verantwoordelijkheid hierin opnemen. De eenzijdige relatie van de universiteit met 'fast science', met de kenniseconomie, die sterk uitgaat van privébelangen, bemoeilijkt dit.'

Het gaat om niet minder dan een nieuw model van kennis:

'Slow Science pleit voor het ontwikkelen van onderzoeksagenda's die uitgaan van de huidige en toekomstige mondiale uitdagingen. (...) Deze complexe problemen vereisen complexe oplossingen. Slow Science moet zich dan ook inbedden in een echte kennismaatschappij, zijnde een maatschappij waar verschillende vormen van kennis, zowel academische als 'gesitueerde', lokaal verankerde kennis, moeten worden erkend als noodzakelijke elementen voor een betrouwbare en complementaire kennisproductie.'

Hier voelt men duidelijk de hand van Isabelle Stengers en die van Eric Corijn, die de wetenschap in de zeer ruime zin, de academische wereld, in een vitaal contact willen brengen met de burgermaatschappij. Dus 'de scheiding tussen diegenen die het 'beter weten' en diegenen die zich moeten aanpassen' moet op de schop. De kern van het hele programma is dan ook: onderwijs en onderzoek als gemeengoed, als *commons*:

'Het recht op onderwijs is een mensenrecht en wetenschap zou gemeengoed moeten zijn voor iedereen. Door te kiezen voor de term 'slow' sluiten we ons aan bij andere 'slow movements' die zich verzetten tegen de privatisering van collectieve problemen en de gebrekkige oplossingen die er bijgevolg voor geformuleerd worden. Geprivatiseerde wetenschap is snelle, oppervlakkige en bijgevolg slechte wetenschap. Wetenschap is net zoals taal geen private aangelegenheid en mag bijgevolg niet geprivatiseerd worden. Van wetenschap opnieuw een gemeengoed maken is één van de voornaamste doelstellingen

van onze beweging. Kennis delen, publiek maken en kennisproductie zo transparant mogelijk maken zijn daarbij sleutelbegrippen.'

Dat programma wordt dan geconcretiseerd aan de hand van concrete aanbevelingen, maar het zou ons te ver leiden om daar op in te gaan. Het manifest werd op 30 maart 2012 voorgesteld tijdens een colloquium aan de VUB, en het werd in korte tijd online ondertekend door zo'n 700 academici. Het was om zo te zeggen een onmiddellijk succes, en het heeft zeker ook een bepaalde werking gehad, maar er was duidelijk geen plan, geen strategie. Men kan betreuren dat het *Slow Science Manifesto* en de Belgische groep erachter snel tot de orde van de dag (en andere urgenties) is overgegaan, dat er geen vervolg is gekomen op het colloquium waar het manifest werd voorgesteld. Dat kan verklaard worden vanuit die typische korte cyclus van een actiecomité, maar ook vanuit het feit dat heel snel andere parallelle initiatieven de zaak aankaartten, zoals *L'atelier de chercheurs pour une désexcellence des universités* en de Actiegroep Hoger Onderwijs.

Toch is het *Slow Science Manifesto* een niet onbelangrijke bijdrage geweest tot het debat, ja zelfs tot een beweging die zich zowat overal ter wereld heeft laten voelen. In zijn eerste interview met *De Standaard* vernoemde rector Torfs de *slow science*-beweging als een inspiratiebron. Ook internationaal groeide het verzet tegen de neoliberalisering van de universiteit. De bezetting van het Maagdenhuis in Nederland is een duidelijk voorbeeld van hoe deze *slow science*-beweging (zonder zichzelf altijd zo te noemen) op gezette tijden de kop op steekt, en de neoliberalisering van het hoger onderwijs een halt probeert toe te roepen. Ook zijn er tekenen dat het stilaan begint te dagen binnen de besturen van de universiteiten zelf. In elk geval: het *Slow Science Manifesto* schetst een duidelijk beeld van wat 'academische vrijheid' vandaag de dag zou kunnen of moeten betekenen.

De ggo-controverse als gebeurtenis: over politieke ecologie als 'politisering' van de wetenschappen (besluit)

De aardappelloorlog was een allegorische gebeurtenis. Twee wereldbeelden kwamen er om zo te zeggen in botsing: aan de ene kant het opgeruimde maar naïeve positivisme dat de multinationals omarmt en verdedigt, vertegenwoordigd door de ad hoc groep *Save our science*, tegenover het speelse radicalisme van het *Field Liberation Movement*. Stengers omschrijft de ggo-gebeurtenis als volgt:

'Als de kwestie van de ggo een gebeurtenis was, is het omdat het een leerschool vormde, die vragen voortbracht die zowel wetenschappelijke experten als staatsambtenaren deed stotteren, die soms zelfs politici aan het denken zette, alsof een wereld van problemen die zij nooit hadden gesteld, zichtbaar voor hen werd.'

Belangrijk voor haar zijn niet zozeer de overwinningen of nederlagen maar het proces: de nieuwe allianties en het transdisciplinair wederzijds leerproces dat erbij komt kijken. Zij beschouwt de ggo-zaak als een gebeurtenis (in de filosofische betekenis van het woord) omdat er een voor en een na was, omdat er van alles in beweging kwam, omdat het iets los heeft gemaakt dat onomkeerbaar is, omdat mensen en groepen die ervoor nooit met elkaar in contact waren geweest nu samen dachten en samen actie voerden: boeren, academici, ngo's, activisten, politici, etc. Dit wederzijds van elkaar leren, niet

door te lezen, maar door de doen, door iets mee te maken, is voor haar een leerschool in de kunst van het oppassen (*l'art de faire attention*):

'De tijd van de strijd en de tijd van de creatie moeten leren om samen te werken zonder verwarring, door terugkoppeling, voortzetting and wederzijds aanleren van de kunst van het oppassen, anders bestaat het risico op wederzijds vergiftiging en wordt het veld vrijgelaten voor de komende barbarij'.

Deze kunst van het oppassen is een variant van het voorzorgsprincipe dat aan de basis ligt van zowat alle protest tegen ggo's: omdat we nog niet genoeg weten wat de ecologische impact is van ggo's (en de bijhorende herbicides), is het voorbarig om ze in open veld toe te passen.

Het was een gebeurtenis omdat vele problemen tegelijk en hun verbanden er op een bijna paradigmatische manier in werden belichaamd en geconcretiseerd. Laat ik tot besluit en zonder aanspraak op volledigheid, de elementen oplist die in de aardappeloorlog aan het licht kwamen: ten eerste, directe actie of burgerlijke ongehoorzaamheid als werkzaam alarmsignaal voor het op de kaart zetten van een maatschappelijk probleem en het openen van een publiek debat; onmiddellijk daaraan gekoppeld ten tweede, criminalisering van (academisch) activisme (en dus een verscherping van het oude thema van de academische vrijheid); ten derde de privatisering van gemeengoed; ten vierde het verbond tussen universiteit (wetenschappers) en multinationals; ten vijfde de privatisering van kennis; ten zesde de neoliberalisering van de universiteit en de overheersing van de managementideologie (*fast science*); ten zevende de kracht van collectieve reflectie: het *Slow Science Manifesto*; en ten achtste de impact van transdisciplinaire actie (academici, politici, ngo's, bioboeren, burgers, wat Isabelle Stengers vat in de formule, als een mantra in haar werk, 'leren samen te denken en te handelen'; ten negende en *last but not least*, uiteraard het besef van de ecologische gevaren van ggo's (biodiversiteit, het gebruik van herbiciden, zoals Roundup, dat intussen als kanker- verwekkend staat boekstaafd).

De ggo-gebeurtenis is een paradigmatische case van wat Latour en Stengers een 'politieke ecologie' noemen:

'Politieke ecologie veronderstelt een in de politiek brengen van de wetenschappen, maar dat betekent (...) geen reductie van wetenschappen tot politiek of een 'politisering' die hun 'neutraliteit' zou besmetten.'

Neutraliteit staat hier uitdrukkelijk tussen aanhalingstekens. De zogenaamde neutraliteit van de Wetenschappen en de Wetenschappers is door de ggo-gebeurtenis volgens

Stengers definitief ontmaskerd. Niemand die ook maar van verre het ggo-debat heeft gevolgd, gelooft nog in die neutraliteit, en de polemieken hebben duidelijk gemaakt hoe tegelijk naïef en cynisch de Gentse professoren hun zaak(jes) verdedigd hebben. In feite waren het eerder de mensen van de *slow science* die opkwamen voor academische vrijheid dan zij die 'Save our Science' riepen. Als er één ding is dat de ggo-controverse ons heeft geleerd, is het wel dit: de academische

Als er één ding is dat de ggo-controverse ons heeft geleerd, is het wel dit: de academische vrijheid is fel bedreigd door de privatisering van kennis door multinationals en door de te intieme band tussen academici en bedrijven.

vrijheid is fel bedreigd door de privatisering van kennis door multinationals en door de te intieme band tussen academici en bedrijven.

Deze *fast science* beschouwt Isabelle Stengers op dit moment in de geschiedenis als gevaarlijk, omdat 'de intrusie van Gaia' zoals zij het noemt, de klimaatverandering en de ecologische catastrofes die daarmee gepaard zullen gaan, ons verplichten om te vertragen en de kunst van het oppassen te leren beoefenen. Dat noemt zij kosmopolitiek. In *Une autre science est possible. Manifeste pour un ralentissement des sciences*, het boek dat uit haar denkwerk naar aanleiding van het *Slow Science Manifesto* is ontstaan, pleit ze (met een uitdrukking van Whitehead) voor een 'civilisering van de wetenschappen', en van daaruit voor een vertraging. Volgens haar zijn de klassieke wetenschappers van de *fast science* fundamenteel onverantwoordelijk, want blind voor de gevolgen van een ontwikkeling die zij mee aanvuren maar die onhoudbaar gebleken is (in ecologisch opzicht). Een verantwoordelijke wetenschap veronderstelt daarom een vertraging.

Ze schrijft aan het eind:

'De kosmopolitieke vertraging vraagt dat we, op eigen kracht, vanuit onze eigen politieke, wetenschappelijke bronnen en onze verbeelding, denken dat de zin voor urgentie deel is van de test die ons wordt opgelegd, aan ons die zo slecht uitgerust zijn, misschien slechter dan ooit, om te leren omgaan met Gaia.'

Dit is de horizon waarin men dit academisch activisme moet plaatsen. De aardappeloorlog heeft, als katalysator en brandpunt van de 'ggo-gebeurtenis' in Vlaanderen, bakens verzet op allerlei domeinen: in de discussies over academische vrijheid en de criminalisering van activisme, over de toekomst van de universiteiten en vooral in de verhouding tussen wetenschap en maatschappij. Ze heeft van het verbond tussen wetenschappen en multinationals en vooral van ecologische voorzorg, een publieke, zelfs kosmopolitieke zaak gemaakt.

Bio

Lieven De Caeter is als cultuurfilosoof verbonden aan het departement Architectuur van de KULeuven en de mediaschool RITCS. Hij publiceerde o.a. *Archeologie van de kick*, *De capsulaire beschaving*, *De Oorsprongen of het boek der verbazing*, *Entropic Empire* en *Metamoderniteit voor beginners*.

Eindnoten

1. De Franse affiliatie wordt zelfs in het arrest van het Hof van Beroep genoemd: 'De tegenstanders van het veldproef vonden hun inspiratie blijkbaar bij soortgelijke acties in Frankrijk door de zgn. Faucheurs Volontaires.' <http://www.elfri.be/rechtspraak/vrije-meningsuiting-en-vernieling>
2. Lieven Sioen, 'Aardappelloorlog in Wetteren', *De Standaard*, 28 mei 2011 (dat is een dag voor de manifestatie), online: <http://www.standaard.be/cnt/023aoqdd>.
3. Zie youtube: 'Aardappelveld wetteren' <https://www.youtube.com/watch?v=W4hOjBGjrm>
4. Zie ook: <https://www.youtube.com/watch?v=d6WOVgKmKZU>
5. 'KULeuven ontslaat activiste ggo-aardappelveld', *De Standaard*, 3 juni 2011, http://www.standaard.be/cnt/dmf20110603_114. Van Dyck was verbonden aan de onderzoeksgroep planning, deel van het Departement Architectuur, waaraan ook ik toevallig als cultuurfilosoof verbonden ben. Rector was toen Marc Waer. Leden van het actiecomité waren Prof Eric Corijn, dr. Mathias Lievens, dr. Anneleen Kenis, prof. Frank Moulaert, prof Chris Kesteloot, prof. Em. Albert Martens, prof. Isabelle Stengers, Seb, een franstalige *fauteur-activist*, ikzelf, en nog enkele anderen, waaronder natuurlijk ook de betrokkene (en haar partner).
6. Uiteraard waren er ook nog andere episodes, zoals de komst van Robert Frailey, de nummer 2 van Monsanto, ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van het VIB (Vlaams Instituut voor Biotechnologie), wat tot een petitie en protest leidde (een protestfeest op 12 november 2013). Uiteindelijk kwam Frailey niet. Zie o.a 'Protestfeest tegen ggo's in het algemeen en tegen Monsanto in het bijzonder', *De Wereld Morgen*, 6 november 2013, <http://community.dewereldmorgen.be/blogs/lievendecauter/2013/11/06/protestfeest-tegen-ggos-in-het-algemeen-en-monsanto-in-het-bijzonder>
7. *Slow Science Manifesto*, zie : http://www.petities24.com/slow_science_manifesto
8. Een eerste klacht was wegens het storten van steenkool voor de ingang van het hoofdkwartier van Electrabel: <http://electrabel-klachten-plaintes.skynetblogs.be/archive/2007/08/20/de-klacht-van-electrabel-tegen-greenpeace.html> en <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/418742/2008/09/16/Greenpeace-niet-vervolgd-voorbendevorming.dhtml> maar ook <http://www.standaard.be/cnt/7v36b22k>. En dan is er een tweede klacht voor acties aan kerncentrales, een procedureslag die zeven jaar aansleept: <http://www.greenpeace.org/belgium/nl/pers/-Electrabel-veegt-best-voor-eigen-deur/>
9. Isabelle Stengers, *Au temps des catastrophes, Résister à la barbarie qui vient*, Paris : La découverte poche, 2009, p. 29, passim.
10. Wesley Poelman, 'Panelgesprek aardappelloorlog', *Het Nieuwsblad*, 3 juni 2012: http://www.nieuwsblad.be/cnt/blwpo_20120604_002
11. Onvermijdelijk gebeurt dat vanuit mijn perspectief, als actieve deelnemer aan de debatten, in die zin is het ook een soort van 'actieonderzoek', dat ipso facto vertrekt van de eigen deelname aan acties.
12. Arrest van het Hof van Beroep in Gent Hof van Beroep van 23 december 2014 in de zaak 'Hogeschool Gent e.a. tegen D.S. e.a.'. Online beschikbaar op: <http://www.elfri.be/rechtspraak/vrije-meningsuiting-en-vernieling>
13. Arrest van het Hof van Beroep in Gent Hof van Beroep van 23 december 2014 in de zaak 'Hogeschool Gent e.a. tegen D.S. e.a.'. online beschikbaar op: <http://www.elfri.be/rechtspraak/vrije-meningsuiting-en-vernieling>
14. Arrest van het Hof van Beroep in Gent Hof van Beroep van 23 december 2014 in de zaak 'Hogeschool Gent e.a. tegen D.S. e.a.'. Online beschikbaar op: <http://www.elfri.be/rechtspraak/vrije-meningsuiting-en-vernieling>
15. David Graeber, 'The shock of victory', in id. *Revolutions in Reverse, essays on politics, Violence, Art, and Imagination*, Londen, New York: Minor compositions, s. d. , p. 11-30.
16. Lieven De Cauter, 'Blijf van ons zaad af', indymedia, 28 april 2009, zie: <http://www.indymedia.be/index.html%3Fq=node%252F32849.html>
17. Ibid: <http://www.indymedia.be/index.html%3Fq=node%252F32849.html>
18. Lieven De Cauter, 'De kern van de ggo-zaak: de aarde is niet te koop', *De Wereld Morgen*, 31 mei 2011: zie <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/05/31/de-kern-van-de-ggo-zaak-de-aarde-niet-te-koop>

19. Lieven De Cauter, 'Activisme is geen geweld en activisme verdedigen al helemaal niet', *De Wereld Morgen*, 6 juni 2011: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/06/06/activisme-geen-geweld-en-activisme-verdedigen-al-helemaal-niet>
20. Ibid: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/06/06/activisme-geen-geweld-en-activisme-verdedigen-al-helemaal-niet>
21. De Belgische wet aangaande criminele organisaties, te vinden op ('find and search' op de pagina: 'criminele organisatie'): http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1867060801&table_name=wet
22. Lieven De Cauter, 'Vreedzaam protest zal niet genoeg zijn', *De Wereld Morgen*, 12 juni 2013 <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2013/06/12/vreedzaam-protest-zal-helaas-niet-genoeg-zijn>
23. O. c. : <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/06/06/activisme-geen-geweld-en-activisme-verdedigen-al-helemaal-niet>
24. Lieven De Cauter, 'Kleine theologie van het activisme: een standbeeld voor Barbara Van Dyck', *De Wereld Morgen*, 20 juni 2011: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2011/06/20/kleine-theologie-van-het-activisme-eeen-standbeeld-voor-barbara-van-dyck>
25. 'Neen aan het ontslag van Barbara Van Dyck', *De Standaard*, 10 juni 2011, <http://www.standaard.be/cnt/gs3b5ojj>
26. Ibid: <http://www.standaard.be/cnt/gs3b5ojj>
27. Joel De Ceuleer, 'Verzet tegen ggo's is misdadig', *De Standaard*, 28 juni 2013, http://www.standaard.be/cnt/dmf20130628_00640580
28. Id. http://www.standaard.be/cnt/dmf20130628_00640580
29. Lieven De Cauter, 'Wetenschap als heilsleer en duivelspact. Open brief aan Marc van Montagu', *De Standaard*, 4 juli 2013 : http://www.standaard.be/cnt/dmf20130704_00647370
30. Lieven De Cauter, 'Wetenschap als heilsleer en duivelspact. Open brief aan Marc van Montagu', *De standaard*, 4 juli 2013 : http://www.standaard.be/cnt/dmf20130704_00647370
31. Er wordt een petitie tegen de komst van die Robert Frailey opgestart die door een kleine 2900 mensen wordt ondertekend, zie: <https://www.change.org/p/keep-monsanto-out-of-our-universities>, zie ook: <http://www.dewereldmorgen.be/blogs/lievendecauter/2013/10/17/petitie-tegen-feestje-voor-monsanto>, en er wordt een protestmanifestatie opgezet op De Kouter in Gent. <http://community.dewereldmorgen.be/blogs/lievendecauter/2013/11/06/protestfeest-tegen-ggos-in-het-algemeen-en-monsanto-in-het-bijzonder>
32. Lieven De Cauter, 'open brief aan Marc van Montagu. Wetenschap als duivelspact en heilsleer', 6 november 2013, <http://www.dewereldmorgen.be/blogs/lievendecauter/2013/11/06/open-brief-aan-marc-van-montagu-wetenschap-als-heilsleer-en-duivelsp>
33. Marc Van Montagu, 'Verwar ggo's niet met big business', *De standaard*, 11 november 2013 http://www.standaard.be/cnt/dmf20131111_00833186?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+dso-nieuws-wetenscha En hernomen op de website van het VIB , <http://flandersbio.be/news/marc-van-montagu-verwar-ggo-technologie-niet-met-big-business/> De publicatie op de website van het VIB moet wellicht ook gezien worden als een charmeoffensief met het oog op het feestje en de protestactie van de dag erna
34. Ibid: http://www.standaard.be/cnt/dmf20131111_00833186?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+dso-nieuws-wetenscha
35. Pieter Vandoren, 'We zijn allemaal vanzelf tegen ggo's', *De Standaard*, 13 mei 2015: http://www.standaard.be/cnt/dmf20150512_01678997
36. Lieven De Cauter, 'Wie is hier de nuttige idioot?', *De Wereld Morgen*, 14 mei 2015, <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2015/05/14/wie-is-hier-de-nuttige-idioot>
37. Rancière maakt een ongelofelijk punt als hij democratie definieert als de deelname aan de politiek van zij die niet gemachtigd zijn om dat te doen. (Rancière, *La haine de la démocratie*, Parijs: La fabrique, 2005.
38. Zowel in *Politique de La Nature* als in *Face à Gaya*, legt Bruno Latour de nadruk veel meer op de rol die de klimaatcontroverse in deze bewustwording heeft gespeeld. Dit is wellicht terecht, maar beide zijn goede cases. *Bruno Latour, Politique de la Nature, comment faire entrer*

- les science en démocratie*, Parijs : La Découverte, 2004 (1999), en Bruno Latour *Face à Gaya, huit conférences sur le nouveau régime climatique*, Parijs : La Découverte, 2015.
39. The slow science academy, *The Slow Science Manifesto*, Berlin, 2010: <http://slow-science.org/>
 40. 'Zoals sommigen onder jullie misschien weten, is een van de gevolgen van het ontslag van Barbara Van Dyck een initiatief van onderzoekers die *slow science* willen verdedigen en promoten, oftewel weerstand bieden aan het snelle, competitieve, gebenchmarkte onderzoek dat, schijnbaar onvermijdelijk, de norm aan het worden is' (Isabelle Stengers, Een andere wetenschap is mogelijk. Pleidooi voor een *slow science*', *De Wereld Morgen* (voorpublicatie van het tijdschrift Oikos), 27 maart 2013 <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/03/27/een-andere-wetenschap-mogelijk-een-pleidooi-voor-slow-science> (zie ook : *Une autre science est possible. Manifeste pour un ralentissement des sciences*, Parijs : La Découverte, 2013, p. 86)
 41. *Slow Science Manifesto*: http://www.petities24.com/slow_science_manifesto (omdat op internet alleen de originele Engelse tekst beschikbaar is, neem ik de vrijheid om uitgebreid uit de Nederlandse vertaling te citeren)
 42. Het is bijzonder kies om namen te noemen, omdat men dan ook namen kan vergeten. Maar voor de historisch-wetenschappelijke documentatie van deze constellatie, hier toch een poging: Op een paar notities van prof geografie Kris Kesteloot (KU Leuven), schreef ik in augustus 2012 een allereerste voorzet voor een manifest, dat werd dan in het najaar onder handen genomen door prof Eric Corijn, sociaal geograaf (VUB), dr. Barbara Van Dyck, bio-ingenieur, Kris Kesteloot, Eric Swyngedouw, sociaal geograaf (Manchester university), en prof Isabelle Stengers, wetenschapsfilosofe (ULB). Daarnaast hebben ook dr. Mathias Lievens, filosoof (KUleuven), dr. Kathleen Kenis, sociaal geografie (KU Leuven), , misschien ook prof Frank Moulaert, planning (KULeuven) bijgedragen en mee geredigeerd.
 43. Zie: http://www.petities24.com/slow_science_manifesto
 44. Naar aanleiding van dit colloquium publiceerde Oikos op de wereldmorgen (als voorpublicatie van de vertaling die in Oikos op papier zou verschijnen een eerdere lezing van Isabelle Stengers over *slow science*, <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/03/27/een-andere-wetenschap-mogelijk-een-pleidooi-voor-slow-science>
 45. Nu staat de teller op 746, dus de petitie wordt nog steeds mondjesmaat ondertekend
 46. zie <http://lac.ulb.ac.be/LAC/home.html>, Zie ook *la charte de la désexcellence*: <http://lac.ulb.ac.be/LAC/charte.htmlv>
Of in Vlaanderen: <http://www.demorgen.be/binnenland/vlaamse-academicin-opstand-tegen-publicatiedruk-bb4c28c0/> en in Nederland was er de intussen al legendarische bezetting van het Maagdenhuis. Zie bijvoorbeeld: <http://www.elsevier.nl/nederland/article/2015/03/de-bezetting-van-het-maagdenhuis-gewoon-geen-mening-over-1732143W/> of <http://www.volkskrant.nl/binnenland/wat-heeft-de-bezetting-van-het-maagdenhuis-opgeleverd-a4244680/>
 47. Hoewel men niet kan ontkennen dat er bitter weinig sporen zijn te vinden op het internet. Het desbetreffende Wikipedia artikel blinkt uit in beknoptheid, en levert nauwelijks doorverwijzingen, behalve naar het uiterst beknopte Berlijnse *Slow Science Manifesto* (zie hoger).
 48. Helaas blijkt, als men het internet afschuimt, toch het publieke forum van deze tijd, de *slow science*-beweging, een storm in een glas water. Een van de weinige 'hits' op google als men 'slow science movement' intikt, is een ironische blog van datzelfde jaar 2011, kort na de aardappeloorlog geschreven en nog voor ons manifesto bestond, 'The *slow science* movement must be crushed' door een zekere John Horgan (nadat hij een niet onaardige oplijsting heeft gemaakt van de bestaande links, is voor hem de reden dat de beweging de kop moet worden ingedrukt, dat hij, als wetenschapsjournalist dan geen werk meer zou hebben): <https://blogs.scientificamerican.com/cross-check/the-slow-science-movement-must-be-crushed/>. Maar de eerlijkheid gebiedt ons om vast te stellen, dat er geen enkele referentie te vinden is op internet naar 'ons' *Slow Science Manifesto*. Gelukkig zijn er de oeuvres van Stengers en Latour om hoop uit te putten. Dus: er is nog werk aan de winkel. Of was het gerucht, de 'idee' van *slow science* genoeg? In die richting wijzen de vele aanverwante protesten (die we hoger hebben vermeld).
 49. Isabelle Stengers, *Au temps des catastrophes. Resister à la barbarie qui vient*, Paris : La découverte poche, 2009, p. 29 (De Engelse vertaling staat online: Isabelle Stengers, In catastrophic

- times. How to resist the coming barbarism, 2015: http://openhumanitiespress.org/books/download/Stengers_2015_In-Catastrophic-Times.pdf)
50. Isabelle Stengers, *Au temps des catastrophes. Resister à la barbarie qui vient*, o.c. p. 94 (Isabelle Stengers, *In catastrophic times. How to resist the coming barbarism*, 2015, http://openhumanitiespress.org/books/download/Stengers_2015_In-Catastrophic-Times.pdf)
 51. Ook Isabelle Stengers benadrukt dat wie geweld inroept als de rode lijn van het debat, vergeet dat maatschappelijke problemen en strijdpunten alleen op de agenda worden gezet via burgerlijke ongehoorzaamheid (Stengers, *Une autre science est possible. Manifeste pour un ralentissement des sciences*, Parijs : La Découverte, 2013, p. 88). De geschiedenis van sociale bewegingen, zoals de 8-uren werkweek of de suffagettes (die vandalisme en zelfs brandstichting niet schuwden) bewijst dat ze een punt heeft.
 52. Zie daarover het werk van Latour en Stengers, bijvoorbeeld de passage uit haar *Une autre Science est possible* over Liebig als uitvinder van de *fast science* die en masse snelle chemici leverde voor de industrie. (o.c. 97- 104)
 53. Isabelle Stengers, *Au temps de catastrophes*, o.c. p. 138, passim.
 54. Zie naast het in vorige voetnoot genoemde boek ook *Au temps de catastrophes*, uit ons gesprek in Kaaitheater bleek dat *L'intrusion de gaïa* de oorspronkelijke titel was die ze voor ogen had. Zie: <http://www.dewereldmorgen.be/blog/lievendecauter/2016/02/28/over-kantelmomenten-en-de-intrusie-van-gaia>
 55. Isabelle Stengers, *Une autre science est possible*. o.c. p. 105-111.
 56. Isabelle Stengers, *Une autre science est possible*. o.c. p. 141